

IMOM BUXORIYNING "AL-JOME' AS-SAHIH" ASARINI INGLIZ TILIGA BIRINCHILARDAN TARJIMA QILGAN SHAXSLAR

*U. N. Abdullayeva,
O'zbekiston davlat
jahon tillari universiteti
o'qituvchisi*

Imom al-Buxoriy (asl ismi Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil ibn Ibrohim al Buxoriy) — islom olamining yirik mutafakkiridir.

Imom Buxoriy asarlari orasida "Al-jome' as-Sahih" islom olamida Qur'ondan keyingi eng muhim manba sifatida e'zozlanuvchi asar hisoblanadi.

Imom Buxoriyning hadislar to'plash borasidagi qo'ygan shartlari boshqa muhaddislarning shartlaridan ko'ra aniqroq bo'lgani sababli „Al-jome' as-sahih“ asari „Eng ishonchli hadislar to'plami“ nomiga sazovor bo'lgan. Muhaddislar hadislarining roviylarini o'zaro uchrashganlari ehtimoli mavjud bo'lsa shunga kifoyalanishgan, ammo Imom Buxoriy eshitgan hadislarining roviylari o'zaro uchrashganini alohida ko'rgan guvohning e'tirofini ham shart qilib qo'ygan. Bunday shart boshqa muhaddislarda uchramaydi. Hofiz ibn Xajar al-Asqaloniyning hisobiga ko'ra „Al-jome' as-sahih“dagi hadislarining soni 7397 tani tashkil etadi. Bular orasida takrorsizlari 2602 tani tashkil qiladi. Izohlar, roviylarning ixtilofi va ilovalarni qo'shilsa, kitobda keltirilgan hadislar soni 9082 taga yetadi.

Hozirgi kunga kelib Imom Buxoriyning "Al-jome' as-Sahih" asarining bir necha horijiy tillarga tarjima qilingani hech kimga sir emas. Ushbu maqolada islom dinining javhari bo'lmish hadislarini ilk bor ingliz tiliga tarjima qilishda o'z hissasini qo'shgan shaxslar haqida ma'lumot beriladi.

Buxoriyni tarjima qilishga birinchi urinish Muhammad Asad (Leopold Vays) tomonidan boshlangan bo'lib, u o'zining Islomning ilk yillarida Buxoriyning tarixiy qismlarini tarjima qilib, kitobning qisman tarjimasini kiritgan. Kitobda Buxoriyga kiritilgan tarixiy rivoyatlarning ingliz tiliga tarjimasini va sharhi keltirilgan. Muhammad Asad o'z kitobini shunday ta'riflaydi: "U Payg'ambar alayhissalomning vahiy kelishining boshlanishi, u zotning sahobalarining xizmatlari va Islomning dastlabki yillarigacha, jumladan, islom tarixining hal qiluvchi burilish nuqtasi bo'lmish Badr jangigacha bo'lgan davrni tasvirlaydi" (Asad, 1938:1).

Bu fikr unga Madinadagi besh yillik muhojirligi chog'ida, Payg'ambar masjidida hadis ilmini o'rganayotganida paydo bo'ldi. Shoir faylasuf Iqbolning daldasi bilan u ingliz tilida ilgari hech qachon amalga oshirilmagan vazifani amalga oshirishga harakat qildi: Payg'ambar alayhissalomning sahih an'alarini tarjima qilish va tushuntirish uning asosiy maqsadiga aylandi. Muhammad Asad Al-Buxoriyning (Ahmad, 2013:1) Sahih al-Buxoriyni sekin-asta tarjima qilib, sharhlab, qirq bo'lakda nashr qilishni rejalashtirgan. Birinchi besh qism 1935 yilning dekabridan 1938 yilning mayigacha Lahordagi Arafat nashriyoti tomonidan nashr etilgan. Qolgan o'ttiz besh bo'lim keyingi besh-olti yil ichida tugallanib, nashr etilishi kerak edi. (Sharif: 14). Ammo Ikkinchi jahon urushining boshlanishi (1939) bu

asarning qismlarini nashr qilishni to‘xtashiga sabab bo‘ldi. Natijada 1938 yilga qadar besh qismdan iborat kitob ko‘rinishidagi to‘plam nashr qilindi xolos.

Muhammad Asadning buyuk hadislarini tarjima qilish uslubi "ma'noni iloji boricha tom ma'noda" berishdan iborat edi (Asad: v). Uning tarjima jarayonida o‘z qo‘shimchalari "tushuntirish yozuvlari bilan chegaralangan" (Asad: vi) mavjud. Matnning o‘zida qo‘shimcha kiritish muqarrar bo‘lsa, u tushunarli bo‘lishi uchun qavslardan foydalanadi. Asad Buxoriyning boshqa tarjimonlaridan kitobning texnik jihatlariga katta e‘tibor berish bilan uning an‘analar va fiqh ilmining jamlanmasi sifatidagi ahamiyatini ko‘rsatib, farq qilgan. Buxoriy va boshqa hadis kitoblarining boshqa tarjimonlaridan farqli o‘laroq, Muhammad Asad har bir hadisni ikki qismga bo‘lgan: "naqlning hujjatli dalili (isnod) va matn mazmuni (matn)" (Asad: ii). Ba‘zilar tarjimada isnodning qo‘shilishi hadisni tushunish uchun ahamiyatsiz deb hisoblasada, Asad ularni muhim deb hisoblaydi, chunki uning fikricha, "Isnodsiz an'ana bid'atdan boshqa narsa emas" (Asad: vii). Asad isnod haqida qayg‘urishidan tashqari, Buxoriyning boshqa texnik jihatlari haqida ham ma'lumot beradi. Uning tarjimasi arab tilining ritorika va boshqa uslubiy xususiyatlari bilan ifodalangan ma'noni chuqur o‘rgangan ingliz tilida so‘zlashuvchi tomonidan amalga oshirilganligi bilan ajralib turadi.

Islom olamida mashhur hadislarining ingliz tiliga to‘liq tarjima qilishda uddasidan chiqqan tarjimon Muhsin Xondir.

Doktor Muhammad Muhsin Xon yangi tashkil etilgan Saudiya Arabistoni Qirolligining Sog‘liqni saqlash vazirligining Taif shahrida o‘n besh yil davomida El-Sadad ko‘krak qafasi kasalliklari shifoxonasi direktori lavozimida ishlagan. U yerdan Madinaga ko‘chib o‘tdi va u yerda Shoh kasalxonasida ko‘krak qafasi kasalliklari bo‘limi mudiri, so‘ngra Madina Islom universitetida klinikalar direktori bo‘lib ishladi.

Doktor Yosir Qoziy doktor Muhsinning Qur‘oni Karim va “Sahihi Buxoriy”ni tarjima qilish safari haqidagi hikoyasini shunday hikoya qiladi: “U Madinada Payg‘ambar Muhammad sollallohu alayhi vasallamni juda yorqin holda tushida ko‘rdi; u universitet rektori bo‘lgan Shayx Ibn Bozdan (Saudiya Arabistoni Bosh muftiysi) bu tushning ta'birini so‘radi va shayx tushi qandaydir tarzda sunnatga foyda keltirishini bildiradi, deb javob berdi. Doktor Muhsin shunday dedi: “Men hayratda qoldim - men olim emas edim va mening ta'lim yo‘nalishim tibbiyot edi. Ingliz tilini yaxshi bilishimni va eng muhim asarlar hali ingliz tiliga tarjima qilinmaganini anglagunimcha, sunnatdan qanday foyda olishimni bilmasdim”. Shuning uchun u o‘z hayotini qo‘lidan kelganini tarjima qilishga bag‘ishlashga qaror qildi.

Shayx ibn Baz islom olimi bo‘lmagani uchun Shayx Muhammad Taqiuddin al-Hiloliyga doktor Muhsin bilan hamkorlik qilishni topshirdi. Shayx al-Hiloliy Marokashlik islom olimi bo‘lib, G‘arbda islomshunoslik fanini o‘rgangan olimlarning birinchi guruhidan bo‘lib, doktorlik dissertatsiyasini Germaniyada natsistlar hukmronligi ostida tugatgan. Doktor Muhsin va Shayx al-Hiloliy birgalikda har yili o‘n million nusxada Qur‘oni Karim ishlab chiqarishi aytilgan Qirol Fahd Muqaddas Qur‘oni Karimni chop etish majmuasi tomonidan nashr etilgan Qur‘on tarjimasiga kirishdilar. Ularning inglizcha tarjimasini “Qur‘oni Karim ma’nolarining tafsiri” ham

“Hiloli-xon tarjimasi” deb ataladi. Shundan so‘ng doktor Muhsin “Sahih al-Buxoriy”ni mustaqil ravishda tarjima qilishda davom etdi.

Taniqli doktor Muhammad Muhsin Xon 2021-yil 14-iyul chorshanba kuni Saudiya Arabistonining Madina shahrida 97 yoshida vafot etdi. Alloh rahmatiga olsin. Janoza namozi 2021-yil 15-iyul, payshanba kuni bomdod namozidan keyin Masjid-an-Nabaviyda o‘qilib, Al-Baqi’ qabristoniga dafn qilindi.

Xulosa qilib aytganda, islom olamida Imom al-Buxoriy asarlarini ingliz tiliga tarjima qilgan olimlar orasida yuqorida zikr etilganlarning qo‘shgan hissalar alohida e’tirofga loyiq. Ularning asarlari tilshunoslar tomonidan o‘rganilishda davom etmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Abdulloh Abdulhamid Saad. “O‘rta Osiyolik olimlari qomusi (M.Munavvarov tahriri ostida)”. Toshkent: “Fan”, 2007. 63-b.
2. Asad Muhammad. Sahih al-Bukhari: The early years of islam. Dar al-Andalus. Pakistan. 1938.
3. Ma’naviyat yulduzlari. Imom al-Buxoriy. Toshkent. “Ma’naviyat”, 2001. 65-b.